

UNA ALTRA ORTOGRAFIA CATALANA INÈDITA ANTERIOR A LA RENAIXENÇA (I NOTES SOBRE IGNASI PETIT I RIERA)

I. PRESENTACIÓ

L'objectiu d'aquestes ratlles és fer conèixer als interessats en la història de la llengua una ortografia catalana inèdita del segle XIX (concretament, de 1847), que té com a títol *Ortografia catalana precedida de la Ortologia del matèx idioma y seguida de un tractadet sobre el ús de las diccions enclítics ó pronominals naturals y figuradas*. L'autor, que signa amb les inicials «I. P. y R.», és (com es veurà tot seguit) Ignasi Petit i Riera (1811-1872), nét del gramàtic Joan Petit i Aguilar (1752-1829). Dec la notícia de l'existència d'aquest manuscrit a Albert Rossich i a August Rafanell —als quals vull expressar el meu agraïment—, que l'any 2000 em van fer saber que una casa de subhastes de Barcelona el posava a la venda. Actualment el manuscrit, un volum relligat en cartró de 413 pàgines numerades (més 2 en blanc) de 15,5 × 11 cm aprox., és propietat de la Biblioteca de la Universitat Rovira i Virgili.

2. L'AUTOR I LES CIRCUMSTÀNCIES

Podem intentar reconstruir a grans trets la història que emmarca i explica la redacció d'aquesta *Ortografia* recorrent al pròleg i també a les dades que ja teníem a propòsit de Joan Petit i Aguilar. Com se sap, aquest gramàtic va morir l'any 1829 sense haver acabat la darrera revisió de la seva *Gramàtica Catalana Predispositiva Pera la més fàcil Inteligencia de la Española y Llatina*, treball que va quedar inèdit, en poder de la família.

Aproximadament deu anys després, Ignasi Petit i Riera, nét de Petit i Aguilar i, com el seu avi, metge de Sant Feliu de Codines, es va interessar pels manuscrits del seu avantpassat, i en va parlar a Pau Piferrer, amic seu i resident a Barcelona. Piferrer, en una carta del maig de 1839, va demanar a Petit i Riera que li enviés la gramàtica de l'avi i els altres papers que conservava, atès que n'havia parlat amb gent que havia manifestat curiositat per l'existència d'aquests escrits, i també per-

què la Reial Acadèmia de Bones Lletres havia publicat un diccionari d'autors catalans, en el qual es podria donar notícia dels treballs gramaticals de Petit i Aguilar (el diccionari són les conegudes *Memorias* de Torres Amat, de 1836, i la idea de donar notícia dels treballs de Petit i Aguilar es va materialitzar al *Suplemento* de Corminas publicat el 1849). En una altra carta, del juny del mateix 1839, Piferrer feia saber a Petit i Riera que l'acadèmic Jaume Ripoll havia elogiat la gramàtica del seu avi, i li parlava d'una possible edició de l'obra, tot i que l'advertia que encara no havia fet cap gestió en aquesta línia.¹

No hi ha més referències a la gramàtica de Petit i Aguilar en les cartes de Piferrer a Petit i Riera, però potser l'al·lusió a la possibilitat de publicar-la i la notícia que el text havia suscitat cert interès entre alguns acadèmics barcelonins va empènyer Petit i Riera a concebre el propòsit d'editar-la. Una hipòtesi lògica és que, com que el text de l'obra era molt extens i, per tant, això hauria dificultat enormement la publicació, Petit i Riera va pensar que era més factible limitar-se a editar-ne un resum (i, més en concret, un resum de la part dedicada a l'ortografia), de manera que així podia fer conèixer almenys les línies generals del pensament ortogràfic i gramatical del seu avi. És per això que degué escriure l'any 1847 l'*Ortografia catalana precedida de la Ortologia del matèx idioma y seguida de un tractadet sobre el ús de las diccions enclíticas ó pronominals naturals y figuradas*.

El contingut del pròleg de l'obra confirma la hipòtesi. Després d'explicar Petit i Riera detalls de la història de la redacció de la gramàtica de Petit i Aguilar, informa que el seu avi «Estava ja donand la última má á sa obra quand en lo añ 1829 la mort lo arrebatá» (4-5), i que des de llavors alguns savis que han examinat l'obra l'han elogiada molt, i han desitjat que una persona instruïda la completés. Com que no arriba mai —continua dient Petit i Riera— aquesta persona instruïda, «he format tans sols el pensamènt de extráurer de èlla la part que tracta de la Ortografia, pera que almenos el Púbblic reporti aqueix benefici» (5). De fet, el manuscrit sembla preparat per ser publicat i, encara que està signat per Ignasi Petit i Riera, hem d'entendre, com acabem de veure, que no hi ha pretensió de figurar com a autor original, sinó simplement de fer d'editor i donar a conèixer un treball que es considera valuós.

No tenim per ara cap altra pista que ens pugui ajudar a conèixer més bé les vicissituds relacionades amb aquesta *Ortografia*. El text no es va publicar, i ha romàs

1. Les cartes de Piferrer a Petit, on s'obté la informació que he donat en aquest paràgraf, van ser editades per Alfons Par (1933-36). Vegeu també Ginebra (1998: 24-25) i Vallribera (1998: 44-48). Ignasi Petit i Riera va copiar ell mateix la gramàtica i el diccionari del seu avi, per fer-los arribar a Piferrer. Totes dues còpies es conserven avui: són el manuscrit 1125 de la Biblioteca de Catalunya (que conté el diccionari) i un manuscrit sense catalogar del fons Josep M. de Casacuberta de l'IEC (que conté la gramàtica).

desconegut fins ara. Pel que fa a Ignasi Petit i Riera, desconeixem si va ocupar-se més endavant de qüestions gramaticals i ortogràfiques. Antoni Elias de Molins (1889-95: II, 327) li atribueix un *Arte de aprender á leer por sí mismo*, publicat el 1856, del qual no hi ha més notícies (potser es tracta en realitat d'una referència a l'*Ortografia* mateix).²

En realitat, les dades de la biografia d'Ignasi Petit i Riera que ens han arribat no són gaire abundants. Va néixer a Sant Feliu de Codines el 19 de setembre de 1811 i hi va morir el 27 de juny de 1872. Es va casar amb Teresa Pons, de Granollers. Es va doctorar en Medicina i Cirurgia al Col·legi de Cirurgia de Barcelona. Potser és llavors que va fer amistat amb Pau Piferrer. Va exercir com a metge de Sant Feliu de Codines, primer amb el seu pare i després, a partir de 1858, com a titular del Sant Hospital de Pobres Malalts.³

Podria ser que s'hagués relacionat poc o molt —segurament amb posterioritat a la confecció de l'*Ortografia* l'any 1847— amb algun cenacle vinculat al moviment de la Renaixença. Les fonts que en tenim són les següents. En una nota anònima del manuscrit 1757 de la Biblioteca de Catalunya —una nota escrita al segle xx per algun membre de la família Petit— es dona aquesta informació referent a Petit i Riera:

Col·laborà en algunes publicacions de la seva època, sempre amb les seves inicials. Començà a traduir Don Quijote de la Mancha al català, traduint-ne uns 11 capítols, avui desapareguts. Tingué amistat amb Sol i Padrís, Víctor Balaguer, Milà i Fontanals, etc. Fou president de la Sociedad de San Vicente de Paul a la seva vila i fou nomenat jutge suplent de la mateixa.⁴

I, en la secció «Novas» de la revista *La Renaixensa*, en el número corresponent al juliol de 1879, hi ha aquesta petita nota necrològica:

Fa alguns anys que morí completament desconegut en Sant Feliu del Pinyó un entusiasta escriptor català qual nom tenim avuy la major complacència en donar a la publicitat. Se deya

2. És dubtós que aquesta obra hagi existit mai i, sobretot, és dubtós que s'hagi publicat. No hi fan referència Marcet & Solà (1998) ni cap altre repertori, tampoc el Palau (1948-77), tret del d'Elias. De tota manera, caldrà esperar: Elias és en general un bibliògraf fiable, i potser algun dia tindrem dades que ens donaran la clau d'aquesta referència.

3. Les dades que he donat en aquest paràgraf són de Vallribera (1998: 43), que és l'estudiós que aporta més informació biogràfica de Petit i Riera. No en diuen gairebé res Calbet & Corbella (1981-83), i Petit i Riera no té article en obres generals com la *Gran Enciclopèdia Catalana* o el *Nou Diccionari 62 de la literatura catalana*. Danon (1975) dona alguna dada del pare i de l'avi, però no del personatge de què parlem.

4. Transcripció de Vallribera (1998: 44), que per error indica que cita del manuscrit 1758 (ho fa del 1757) i que omet algun petit detall. El ms. 1757 de la Biblioteca de Catalunya és un exemplar d'una edició sense data de la coneguda Passió d'Antoni de Sant Jeroni, que conté intercalats papers autògrafs de Petit i Aguilar i unes quantes notes, redactades al segle xx, sobre la família Petit.

D. Ignasi Petit y's conserva d'ell una traducció casi completa del *Quijote*, una comedia en quatre actes titulada *Com mes pobres mes enginy*, y gran nombre de poesías, unas originals, altres traduhydidas del llatí y del alemany. Habia ordenat y aumentat un diccionari de la rima i una gramática catalana que expressament pera ell y sos germans deixá escrit son pare [i.e. son avi]. Totas aquestas obras inéditas están en poder del fill del ignorat escriptor lo jove y distingit metge D. Joseph Petit. En altre lloch publiquem una de sas poesías traducció del *Quijote*.⁵

L'autor de la nota anònima del manuscrit 1757 no coneixia la nota necrològica de *La Renaixensa*, i de fet d'aquesta darrera nota més aviat se'n dedueix que no és gens clar que Petit i Riera hagués tingut gaire relació amb Sol i Padrís, Víctor Balaguer i Milà i Fontanals: altrament no hauria mort «completament desconegut», perquè l'any 1872 Sol i Padrís ja havia traspasat, però Balaguer i Milà eren ben vius, i tenien relació amb la gent de *La Renaixensa* (per bé que també és evident que algú de *La Renaixensa* va tenir notícia de Petit i Riera, encara que, llegint la nota necrològica, fa l'efecte que aquest «algú» es va relacionar més aviat amb el fill de Petit i Riera, que és qui podia haver donat les dades relatives al seu pare). En qualsevol cas, és interessant saber que Petit i Riera es va dedicar a la literatura catalana, i encara tindria més interès saber (hi tornaré després) si ho va fer empès pel moviment de la Renaixença o al marge d'aquest moviment. Per ara no podem anar més enllà. Sí que sabem, de tota manera, que les versions catalanes dels poemes del Quixot van ser conegudes posteriorment per Antoni Bulbena —el primer traductor que va editar una versió al català gairebé completa del clàssic castellà—, el qual va reproduir alguns dels poemes traduïts per Petit (Bulbena 1891: 7-10), i sabem que es conserva un quadern amb tots els versos del Quixot que Petit va traduir, quadern que ha estat transcrit recentment per Vallribera (1998: 50-66).⁶

3. EL CONTINGUT I LES FONTS

L'*Ortografia catalana* conté, a més de la portada amb el títol, les inicials d'Ignasi Petit i Riera i la data, un pròleg (3-26), una «Ortología catalana» (27-35), una

5. «Novas», *La Renaixensa*, any 9.2, núm. 1, p. 48 (15 de juliol de 1879). La poesia, *Cansó d'Olalla*, es publica al mateix número (39-40). Vallribera (1998) desconeixia aquesta nota de *La Renaixensa*.

6. El quadern (ms. 1258 de la Biblioteca de Catalunya) no és autògraf, sinó una còpia (del que degué ser l'original) feta el 1886 per Bulbena, que devia demanar a la família Petit que li deixessin copiar les versions de Petit i Riera (el manuscrit porta dues dates, la de 1886, any que Bulbena va copiar els poemes, i la de 1894, que no té per ara cap explicació). Per a tot això, i també per a la informació sobre Antoni Bulbena, vegeu Vallribera (1998: 49-66), que de tota manera no arriba a identificar Bulbena com a copista. En el seu estudi sobre les versions del Quixot al català, Bacardí & Estany (1999: 52-53) també es refereixen a la traducció de Petit, tot i que indiquen que no en tenen notícies segures.

«Ortografia» —la part central i més extensa— (36-347), un «Tractadet sòbre l'us de las diccions Enclíticas ó pronominals», és a dir, sobre grafia i combinació de pronoms febles (349-407), i un índex (409-13). Al pròleg es justifica la inclusió de l'apartat dedicat a l'ortologia perquè és molt curt i útil, i la de l'apartat dedicat als pronoms febles dient que la gent els escriu incorrectament.

Com hem vist, Petit i Riera no pretén ser original sinó, simplement, extractar l'obra del seu avi, Joan Petit i Aguilar. D'aquesta manera, tret del pròleg, l'*Ortografia* és còpia —normalment còpia literal, tot i que després farà matisacions— de passatges de l'extensíssima *Gramática Catalana Predispositiva Pera la més fácil Intelligencia de la Española y Llatina* (1823-29), ja coneguda i publicada.⁷ Així, l'apartat dedicat a l'ortologia (27-35) és còpia de les pàgines 122-24 de la *Gramática Catalana*. La part dedicada a l'ortografia (36-347) és còpia de les pàgines 125-252. I el tractat sobre els pronoms febles (349-407) és còpia de les pàgines 269-301 i —amb alguna modificació feta per resumir— de les pàgines 583-584.

El pròleg és, doncs, l'única part original de l'obra de Petit i Riera. Tot i així, està gairebé tot ocupat per una extensíssima citació literal (7-23) de la mateixa *Gramática Catalana* (114-18): setze pàgines de vint-i-tres. Deixant això de banda, conté la informació següent. Comença amb una explicació de la història externa de la gramàtica de l'avi. Encara que les dades que proporciona ja són conegudes, penso que val la pena de transcriure aquest primer passatge:

La falta que tenim els catalans en el die de vuy de una bona Gramática Catalana ocasiòna, a mon parér, la gran dificultad de poder presentar en escrits nostre clar y pur idioma ab tota la puresa y claredad que en sí tè, á causa de la mala ortografia ab que se escriu; putx ès parla comunamènt de un modo, y se escriu de altre mòlt diferènt, y no hi ha entre els sonidos catalans y las letras aquella correspondencia que hi hauría de haber. La que publicá el mòlt Rnd D' Josep Pau Ballot y Torres en lo añ 1814, llun de remediar aquest defècte, introduhí nova confusió en sa ortografia; y mònt Avi (Q. E. P. D.), veyent aquesta necessitat, y que dit señor, ab sa gramática mòlt defectuòsa, sols habia presentad un diminut compendi de nostre grand idioma; formá lo intènt de compóndrer-ne una de ben acabada y cumplerta, pera fèr-ne, com èll deya, un presènt á la *Sábía Real Academia de Buenas Letras* de Barcelona pera que fès de èlla lo ús que ben vist li fós. (*Ortografia*, 3-4)⁸

Després d'aquest passatge Petit i Riera fa conèixer els motius que l'han conduït a redactar l'ortografia (m'hi he referit abans). A continuació hi ha un comentari

7. Vegeu Ginebra (1998). Sobre aquesta gramàtica i sobre Petit i Aguilar, consulteu Bonet (2003), Ginebra (1995), Rico & Solà (1995: 29-30) i Segarra (1985: 94-101).

8. El que sabem i no diu Petit i Riera, de tota manera, és que Petit i Aguilar ja havia redactat una primera versió de la gramàtica el 1796, molt abans de la publicació de l'obra de Ballot.

sobre doctrina ortogràfica i, al final, una breu referència a qüestions d'ús (en parlaré a l'apartat següent). El comentari sobre doctrina ortogràfica té interès perquè mostra que Petit i Riera, encara que tenia la voluntat de fer de simple transmissor dels preceptes de l'avi, es devia sentir una mica incòmode davant el caràcter innovador d'alguna de les propostes ortogràfiques de la *Gramàtica Catalana*:

Una advertencia deg fer antes de dar fi á aquesta introducció, y es; que en esta Ortografia de món Avi hi ha algunas règglas , que se extralimitan massa del ús comunament adoptad, com pos haber-se reparad en el referid fragment que he volgud extráurer sens variació alguna, y qual proscripció, per altra part, no afecta en rés la puresa del Idioma. Aludo á las sílabas *que, qui*, que èll muda en *che, chi*, com els Italians, en diccions derivadas de altrás que portan *c* final, com: de *ric; richesa, enrichir* &c. (*Ortografia*, 24)

A més de rebutjar grafies com *richesa*, que Petit i Aguilar acceptava al costat de *riquesa* (com acceptava igualment la grafia *ch* en alguns mots amb oclusiva velar no derivada de primitius amb *c* final, p.e. a partir de la forma *aplaco* del verb *aplacar* admetia *aplache, aplachie*, etc.), Petit i Riera també desestimava la possibilitat de grafiar per mitjà dels conjunts *gz* i *gs* la seqüència fonètica que representa la lletra *x* en mots com *examen* i *extrem* (Petit i Aguilar escrivia *egzámen* i *egstrèm*), i defensava la conveniència de grafiar *exâmen* i *extrèm*, més d'acord amb la tradició (25). Advertia, doncs, que «en tots aquestos casos y alguns altres que ès notan en dita Ortografia, seguir-lo seria apartar-se demasiad del ús comú, y fer innovacions massa xocants» (25).

La resta del text de l'*Ortografia* és, com he dit, còpia generalment literal dels passatges corresponents de la *Gramàtica Catalana*. De tota manera, hi ha petites diferències textuais. De vegades Petit i Riera suprimeix taules o llistes d'exemples o les redueix (de tant en tant les substitueix per una frase breu que explica la mecànica del fenomen que s'il·lustra). Així, elimina una bona part de les extenses llistes de síl·labes (60 [133], 65 [134-35], 67 [136-44], 68 [145-58]), se salta (potser per error) una de les regles de sil·labejar «digsions catalanas simples» — se salta la regla número 5, i llavors la número 6 esdevé número 5 — (242 [221]), suprimeix el quadre de les diccions enclítiques naturals i figurades (371 [275]) o prescindeix de la major part d'exemples de les llargues llistes de combinacions de clítics (374ss [276ss]).⁹

Altres vegades fa petites addicions, sembla que per aclarir o per lligar els passatges extractats. Després de «Fórmula, doncs, el Silabari catala, escrit bax aquestas

9. Escric entre parèntesis la pàgina de l'*Ortografia* a què em refereixo, i tot seguit entre claudàtors, dins els parèntesis, la pàgina corresponent de l'edició de la *Gramàtica* on s'ha fet la supressió, l'addició o la modificació.

circunstàncies», afegeix «y del modo que m'has dit» (49 [129]). Quan tracta de les lletres *d* i *t* en posició final, incorpora tota una pregunta sencera, amb la resposta, demanant la regla per saber si un nom substantiu masculí o femení ha d'acabar en *d* o en *t* (139-40 [187]). En la descripció de la tipologia de les síl·labes, Petit i Riera afegeix, a partir de la «varietat» número 24, una varietat més amb *-s* final per a cada combinació. Així, la varietat exemplificada amb *queb* dona lloc a una altra de nova, exemplificada amb *quebs*; la varietat *guab* dona, a més *guabs*, etc. (en total en resulten trenta-sis, i a la *Gramàtica* n'hi ha vint-i-set).

I altres vegades fa petites modificacions. En primer lloc, hi ha les modificacions relatives a les propostes ortogràfiques de Petit i Aguilar, ja esmentades, que Petit i Riera no accepta: aquest darrer adopta, com he dit, la posició tradicional sobre la *x* i l'accent circumflex en comptes de la proposada per l'avi (95 [174], 96 [174-75]); i, allà on Petit i Aguilar acceptava *che* i *que*, ell només admet *que* (116 [180]) perquè *che* li sembla «xocant» (181 [200]). En segon lloc, hi ha una modificació que podria mostrar que Petit i Riera tenia bona capacitat de percepció fonètica o, almenys, una major propensió a establir pautes més fixes. Petit i Aguilar representava la prepalatal africada a final de mot tant amb la lletra *j* com amb els conjunts *dj* i *tj* (*maj* i *midj* o *mitj*), i no és clar que percebés que aquesta prepalatal és diferent (és africada) de la d'un mot com *boja* (que és fricativa). Alhora, rebutjava el dígraf *ig* per representar la prepalatal final, perquè, en opinió seva, aquest dígraf representava els sons finals de mots com *amic* (que grafiava, precisament, *amig*). Així, indicava, criticant-ho, que els conjunts *aig*, *eig*, etc., «els fan servir alguns Ortogràfics catalans, pera donar á la lletra *g* final de digció el sonido de la *j*, que de ningun modo li competex; pux pronunciam *ig*, y no *ij* [«pronunciam» vol dir «hem de pronunciar», quan llegim el dígraf *ig*, els sons com els pronunciem en un mot com *amic*, i no pas el so que correspon a *j*, que és el prepalatal]» (Ginebra 1998: 173). Doncs bé: Petit i Riera canvia «donar á la lletra *g* final de digció el sonido de la *j*» per «donar á la lletra *g* final de digció el sonido de *dj* ó *tx*», i després escriu «pux pronunciam *ig*, y no *idj* ni *itx*» (*Ortografia*, 89). Sembla, així, que el nét sí que percebia clarament que la prepalatal final no era igual que la intervocàlica, i que per tant no es podia representar de la mateixa manera (amb la simple *j*). Tornem a descobrir aquesta certa propensió a regularitzar més que el seu avantpassat unes quantes ratlles més avall (escriu en versaletes el text que Petit i Riera intercala):

atesa la suavidad y pronunciació del idioma devem escriurer com pronunciam: *Midj*, *Midja*; *Desidj*, *Desidja*; *Trepidj*, *Trepidja*, POSAND *D* ANTES DE *J*, PER SÈR MÈS SUAUA LA *D* QUE LA *T*, PUTX AQUESTA ÚLTIMA ES PERCUTIVA Y COM Á TAL ES MÈS RACIONAL USAR-LA EN AQUELLAS DICCIÓNS QUAL PRONUNCIACIÓ ES PERCUTIVA TAMBÈ Y QUE SÒN DERIVADAS DE ALTRAS QUE SE ESCRÍUEN AB *X*; COM: DE *ESQUITXAR*, *ESQUITX*, *ESQUITXA*; DE *FLETXAR*, *FLETXA*; DE *MAIXO*, *MAIXADA*; DE *TOTXO*, *TOTXADA* &C y de ningun modo escriurer, com se feya antigamènt: *Mitg*, *Desitg*, *Trepitg* (89 [173]).

Finalment, trobem altres petites modificacions de detall. Com ara que en una llista d'exemples els mots *puix* i *piix* han estat canviats, respectivament, per *gambuix* i *miix* (91 [173]). O que en el text el mot *pisadas* és substituït per *pedjadas* (93 [174]). O que la forma *llabial* reemplaça *labial* (144 [188]). A més, com era en part previsible, el text de Petit i Riera presenta certes variants, que potser són lapsus o potser canvis més o menys conscients: escriu la forma *es* del pronom quan en la font hi ha *se*, apostrofa (però no pas sempre) l'article que en la font apareixia amb la forma plena, escriu (tampoc no sempre) *adhuc* on l'avi havia escrit *aduc*, etc.

4. L'ORTOGRAFIA I EL CONTEXT SOCIOLINGÜÍSTIC DE L'ÈPOCA I

L'interès principal de l'*Ortografia catalana precedida de la Ortologia del matèx idioma y seguida de un tractadet sobre el ús de las diccions enclíticas ó pronominals naturals y figuradas* no es deriva, doncs, del contingut estricte de l'obra —que, com s'ha dit, és una simple síntesi d'una obra anterior—, sinó del valor que té com a dada per al debat de determinades hipòtesis sobre les circumstàncies socials i culturals de la llengua catalana de la primera meitat del segle XIX.

Així, d'una banda, l'existència d'aquesta ortografia constitueix una mostra de la continuïtat escrita del català que podríem anomenar *postsetcentista*: el català merament funcional, no connotat ideològicament, que perdura al segle XIX (que trobem abans de la irrupció de la Renaixença però també quan ja s'han produït els primers símptomes d'aquest moviment). És cert que sembla poc discutible, tal com hem vist, que Petit i Riera redacta l'ortografia empès per un sentiment de pietat familiar, pel respecte i afecte que sent pel treball de l'avi, i per aquest motiu es podria pensar que no hi ha en el seu ges res d'especialment rellevant per al debat sobre la història social de la llengua catalana.

Però, gràcies a l'estudi recent del Dr. Pere Vallribera sobre la família Petit de Sant Feliu de Codines, avui podem saber que també és cert que els preceptes ortogràfics de Petit i Aguilar (que Petit i Riera resumia a la seva *Ortografia*) van servir de guia per a anotacions i textos de mena diversa relacionats amb la professió mèdica de la família Petit. De la informació que proporciona l'estudi de Vallribera en podem destacar el següent. En primer lloc, s'ha conservat un *Llibre de conductes* dels metges Joan Petit i Teixidor i Ignasi Petit i Riera —el primer, pare del segon i fill de Joan Petit i Aguilar—, que abraça el període 1839-49 i que està escrit íntegrament en català, seguint en línies generals l'ortografia a què ens referim. En segon lloc, la documentació generada pel Sant Hospital de Pobres Malalts de la Vila de Sant Feliu (el *Llibre* de l'hospital obert el 1789, els quaderns de comptes i censals, les relacions de malalts, els rebuts, etc.), que era una institució d'iniciativa parroquial fundada el 1744 —i que van dirigir successivament l'avi (Petit i Aguilar), el fill

(Petit i Teixidor) i el nét (Petit i Riera)—, està també escrita en català, en bona part —sobretot sota la direcció de Petit i Teixidor i Petit i Riera— d'acord amb les normes ortogràfiques de Petit i Aguilar.¹⁰ Aquestes normes van servir de pauta pràctica, doncs, per a un català funcional i utilitari encara ben viu a la Catalunya de la primera meitat del segle XIX.

Fixem-nos que Petit i Riera, quan s'adreçava a Piferrer l'any 1839 per parlar-li de la gramàtica del seu avi, usava el català en la seva feina com a metge: el *Llibre de conductes* al qual m'he referit comença precisament el 1839. I fixem-nos que el 1847, l'any que redacta l'*Ortografia*, es continuen fent les anotacions a l'esmentat *Llibre* en català. La llengua catalana escrita no era per a Petit i Riera una relíquia del passat, ni un objecte decoratiu per adornar raptés d'efusió lírica. Era un mitjà de comunicació que utilitzava quotidianament. És tenint en compte aquest fet que penso que hem d'intentar llegir el passatge del pròleg de l'*Ortografia* en el qual, després de dir que pensa que l'obra tindrà poca o molta utilitat, Petit i Riera afegeix el següent: «encara que l'Idioma català en el die de vuy, no sols no es, com era antigament, el llenguatge de la Còrt, sino que áduc, com á llengua provincial, está casi desterrada fins de la correspondencia particular, vedj, no obstant, que és traduhexen en catalá algunas produccions castellanas, particularment religiosas, qual ortografia es molt defectuosa» (25-26). La impressió pot ser que el contacte amb el català escrit es reduïa, per a Petit, a la lectura de llibres de pietat. Però hem vist que això no era així. Potser, doncs, el problema és que hi havia àmbits d'ús —àmbits escrits— als quals no es donava valor a l'hora de fer judicis sobre la utilització del català (i, per tant, gairebé ni se'n parlava). S'esdevenia, simplement, que la referència del prestigi la tenien altres àmbits.¹¹

5. L'ORTOGRAFIA I EL CONTEXT SOCIOLINGÜÍSTIC DE L'ÈPOCA II (I ACABAMENT)

D'altra banda, l'existència de l'*Ortografia* de Petit i Riera (i tot el que acabem de dir sobre l'ús del català escrit a Sant Feliu de Codines durant la primera meitat

10. Vegeu, per a tot el que dic en aquest paràgraf, Vallribera (1998: 32, 41 i pàssim), que, a més, transcriu íntegrament el *Llibre de conductes* (120-137) i reproduïx altres documents en català relacionats amb la professió mèdica de la família Petit. Vallribera no coneixia encara, però, l'*Ortografia* de Petit i Riera.

11. Això passarà també després, quan els poetes romàntics de la Renaixença afirmen que, abans que ells, ningú no havia escrit en català durant el segle XIX. Com suggereix lúcidament Albert Rossich (2002: 252-253), «escriure en català» vol dir, per als escriptors de la primera Renaixença, escriure en català d'una determinada manera. Potser, doncs, caldrà que tinguem més en compte, quan analitzem el passat de la llengua i la literatura catalanes, els elements que ens permeten interpretar l'abast de les afirmacions «totalitzadores» dels personatges que estudiem: mots com *ningú*, *toshom*, *mai*, etc., sovint tenen com a referent només una part de realitat, i sovint traeixen una intenció més programàtica que descriptiva.

del segle XIX) també podria servir de dada per donar suport a la tesi que l'inici de la Renaixença l'hem de situar en la segona meitat de segle, i no pas en les últimes dècades de la primera meitat. Amb aquest objectiu caldria fer notar que no hi ha en el text de Petit i Riera —ni en els altres documents catalans citats o reproduïts per Vallribera— indicis que facin pensar que l'autor vivia en un clima de consciència de recuperació lingüística. I això que l'*Ortografia* és de 1847, sis anys posterior a la publicació del llibre *Lo Gayté del Llobregat*.

El qui signa aquestes ratlles més aviat s'inclina a defensar que en la dècada dels quaranta ja hi havia uns quants autors que participaven de la idea que la llengua catalana entrava en una fase de canvi qualitatiu: que ja podem parlar de Renaixença. Alhora, sostinc que aquesta percepció de canvi no és general, i que els diferents sectors de la societat catalana de l'època, en relació amb aquesta qüestió, estan sotmesos a ritmes desiguals i segueixen trajectòries que no sempre coincideixen. I que el cas de Petit i Riera —usuari del català formal i autor d'una ortografia, en la dècada dels quaranta, encara al marge de la Renaixença— mostra precisament la diversitat d'aquests ritmes i trajectòries. La seva *Ortografia* és anterior a la Renaixença més en l'ordre conceptual que en el cronològic (en tot cas, i amb independència d'això, també seria interessant poder confirmar les pistes que fan pensar que amb els anys Petit va ser sensible al moviment). Però reflexionar més a fons sobre tot això va més enllà del que m'havia proposat en aquest treball, que era simplement donar notícia de l'existència d'una ortografia catalana inèdita del segle XIX i, en tot cas, aportar material per al debat.

JORDI GINEBRA
Universitat Rovira i Virgili
jgs@fl.urv.es

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BACARDÍ & ESTANY 1999: Montserrat Bacardí i Imma Estany, «La mania cervàntica. Les traduccions del Quixot al català (1836-50?-1906)», *Quaderns. Revista de Traducció*, 3, 49-59.
- BONET 2003: Sebastià Bonet, «Les combinacions de pronoms febles en la gramàtica catalana de Joan Petit i Aguilar», a *Actes AILLC 12*, II, 331-348.
- BULBENA 1891: *L'enginyós cavaller don Quixot de la Manxa, compost per Miguel de Cervantes, traslladat á nostra llengua materna, y en algunas partidas lliurement exposat, per Antoni Bulbena i Tusell*, Barcelona, Tipografia de F. Altés.
- CALBET & CORBELLA 1981-83: Josep Maria Calbet i Jacint Corbella, *Diccionari biogràfic de metges catalans*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 3 vols.
- DANON 1975: Josep Danon i Bretos, *Aportació a l'estudi social de la medicina a Catalunya. 1768-1827*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana.

- ELIAS DE MOLINS 1889-95: Antoni Elias de Molins, *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas de Cataluña en el siglo XIX. Apuntes y datos*, Barcelona, Imprenta de Fidel Giró, 2 vols.
- GINEBRA 1995: Jordi Ginebra, «Notes sobre el gramàtic Joan Petit i Aguilar (1752-1829)», a *La llengua catalana al segle XVIII*, ed. Pep Valsalobre i Joan Gratacós, Barcelona, Quaderns Crema, 97-118.
- GINEBRA 1998: Joan Petit i Aguilar, *Gramàtica catalana*, ed. Jordi Ginebra, Barcelona, IEC.
- MARCET & SOLÀ 1998: Pere Marcet i Joan Solà, *Història de la lingüística catalana 1775-1900. Repertori crític*, Vic-Girona, Eumo-Universitat de Girona-Universitat de Vic, 2 vols.
- Ortografia*: Ignasi Petit i Riera, *Ortografia catalana precedida de la Ortologia del matèx idioma y seguida de un tractadet sobre el ús de las diccions enclítics ó pronominals naturals y figuradas*, ms. 470 (Reserva) de la Biblioteca de la Universitat Rovira i Virgili.
- PALAU 1948-77: Antoni Palau Dulcet, *Manual del librero hispanoamericano*, Barcelona, Librería Palau, 28 vols.
- PAR 1933-36: Alfons Par, «Contribució a l'epistolari de Pau Piferrer i Fàbregas», *BRALB*, 16, 145-244.
- PETIT I AGUILAR, Joan (*Representació*) = ms. 1757 de la Biblioteca de Catalunya.
- PETIT I RIERA 1879: Ignasi Petit i Riera, «Cansó á Olalla», *La Renaixensa*, 9.2.1 (15 juliol), 39-40. [REDACCIÓ] (1879): «Novas», *La Renaixensa*, any IX, tom II, núm. 1 (15 de juliol de 1879), 45-48.
- RICO & SOLÀ 1995: Albert Rico i Joan Solà, *Gramàtica i lexicografia catalanes. Síntesi històrica*, València, Universitat de València.
- ROSSICH 2002: Albert Rossich, «La poesia de Josep Bernat i Baldoví», a *Bernat i Baldoví i el seu temps*, ed. Miquel Nicolàs, València, Universitat de València, 251-261.
- SEGARRA 1985: Mila Segarra, *Història de l'ortografia catalana*, Barcelona, Empúries.
- VALLRIBERA 1998: Pere Vallribera i Puig, *La nissaga dels metges Petit a Sant Feliu de Codines. Aspectes mèdics i socials a mitjan segle XIX*, Barcelona, Promociones y Publicaciones Universitarias.